

N.F.S. Grundtvig og kærligheden til næsten

Lektor, cand.mag. og ph.d.-studerende Ole Nyborg

Abstract: In this paper the conception of Christian love to neighbours and fellow human beings is analyzed within the sermons of the Danish theologian N.F.S. Grundtvig (1783-1872). In his sermons Grundtvig persistently expresses the importance of the value of fatherliness. The Christian person should thus act in a strongly fatherly way towards his neighbour. Grundtvig criticizes popular ideas of his own time of the nature and essence of Christian neighbour love, and he distinguishes sharply between a true and a false sort of Christian love. According to the sermons of Grundtvig, only a responsible and fatherly, or even patriarchal, way of loving can be a true form of Christian love. These findings break with quite a few common assumptions in the research literature.

Key words: Christian love – concept of neighbour and fellow human being – N.F.S. Grundtvig – 19th Century theology – fatherliness patriarchalism.

Indledning

I følge Det Nye Testamente befaler Jesus, at vi skal elske vores næste, og i følge den senere kristne tradition er kærligheden til næsten et vigtigt led i en kristen tro og anskuelse. Men hvem er denne næste, og hvad vil det helt konkret sige, at vi skal elske vores næste? Ved at inddrage historiske kristne tekster kan vi få forskellige svar på disse spørgsmål. I det følgende er givet en analyse af, hvordan den danske prædikant og teolog N.F.S. Grundtvig (1783-1872) forholdt sig til spørgsmålet om næsten og kærligheden til næsten. Det skal undersøges, hvordan Grundtvig rent faktisk anvendte begreberne "Næste" og "Kærlighed til Næsten", og hvordan han anvendte begreber som "Medmenneske" og "Med-Menneske".

I de følgende afsnit vil materialet for undersøgelsen blive beskrevet, Grundtvigs opfattelse af næsten og kærligheden til næsten og hans fokusering på faderligheden som det afgørende moment i næstekærlig-

heden vil blive analyseret, og til sidst vil nogle teser fra den danske Grundtvig-forskning blive diskuteret.

En kort beskrivelse af materialet for undersøgelsen

Undersøgelsen af Grundtvigs opfattelse af næsten og næstekærligheden er baseret på en analyse af hans prædikener. Når man på den måde fokuserer på Grundtvigs *prædikener*, er det tydeligt, at Grundtvig ofte og indgående behandler spørgsmålet om næsten og næstekærligheden. Grundtvigs prædikener fra perioden 1832 til 1849 samt hans prædikener i de to kirkeår 1854-1855 og 1855-1856 er blevet undersøgt. Det samlede antal undersøgte prædikener udgør på den måde 1445 prædikener. Alle Grundtvigs prædikener fra årene 1832-1849 og 1854-1856 er udgivet. Grundtvigs prædikener fra 1846-1849 findes i Grundtvig-arkivet på Det kongelige Bibliotek i København og angives i det følgende blot ved deres titel fra Grundtvigs hånd.

Grundtvigs prædikener udgør et righoldigt materiale til at belyse Grundtvigs tanker om næsten og næstekærligheden, og disse tekster udgør et materiale, som synes at være mere relevant, centralt og pålideligt – når vi ønsker at beskrive Grundtvigs tanker om næsten og kærligheden til næsten – end Grundtvigs mange andre skrifter om kirkepolitik, oplysningsspørgsmål, folk og fædreland.

Det som gør en forskel

Vi finder i Grundtvigs prædikener en række eksempler på én bestemt central overvejelse – et slags “moderne” problem, som plagede Grundtvig hele hans liv. Dette problem formulerede Grundtvig på denne måde: Er kristendommen eller den kristne tro – når det kommer til stykket – den rene “Tant og Daarskab”?¹ Er kærligheden til næsten måske den rene “Tant” eller “Daarskab”? Gør kristendommen, kristentroen eller kærligheden egentlig nogen virkelig forskel?

Grundtvigs centrale pointe var i den forbindelse, at kærligheden til næsten nødvendigvis skal og må gøre en forskel. Hvis en sådan kærlighed til det andet menneske ikke gør en virkelig forskel for ham eller hende, er kærligheden til næsten uden noget formål og derfor i følge Grundtvig helt meningsløs.

1. GPVI, 317, GPVI, 377, GPVII, 321, GPVII, 161, GPVI, 52. – GPV anvendes her og i det følgende som en forkortelse for: Jette Holm m. fl. (ed.), *Grundtvig. Prædikener i Vartov*. I-VIII, (København: Forlaget Vartov 2003, 2007).

I den sammenhæng trak Grundtvig en række paralleller mellem forskellige typer af relationer: Mit forhold til min næste svarer i strukturen til mesterens forhold til lærlingen, til kongens forhold til sit folk, til de skriftkloges forhold til de umyndige og vankundige, til husfaderens forhold til sit hus og familie og til en forælders forhold til et barn, som er i færd med en vækst-, lærings- eller udviklingsproces.²

Grundtvigs bestemmelse af selve næsterelationen

Når jeg møder min næste, indebærer selve *formen* af denne relation ifølge Grundtvig nødvendigvis, at jeg møder – og netop bør og skal møde – dette andet menneske som en, der er større, stærkere, bedre og klogere end min næste. Kærligheden til næsten skal gøre en forskel og have reelle udviklende, omformende, forandrende og forbedrende virkninger på det andet menneske. Det, som kan være nyttigt for min næste, er ifølge Grundtvig netop, at denne næste i kraft af relationen til mig forandrer sig og bliver større, stærkere, klogere og bedre. Når det kristne menneske møder sin næste, møder han et menneske, som er svagere, mindre vidende og mindre oplyst, og som sidder fast i denne verdens mørke, som lever i en ufrihed og mangel på dyd og godhed, og som har langt færre handlemuligheder og reelle muligheder for at gøre det gode.³

Når det kristne menneske møder sin næste, kan han komme til at tvivle om, hvorvidt han kan leve op til rollen som den, der er større og klogere, men ifølge Grundtvigs prædikener skal det kristne menneske ikke tvivle, men fastholde bevidstheden om denne rolle. Over for næsten skal det kristne menneske være som en slags fader, som kan forbinde det knækkede rør og puste liv i den ryggende tande. Grundtvig siger om næstekærligheden i en prædiken fra 1836:

Men det skal trøste os, naar denne [vores] Mangel paa levende Tro og Tillid forfærder vor Sjæl, og det skal gjøre os billige og kiærlige mod Næsten, som tvivler, hvor han aabenbar burde troe. Vel har det ingen

2. GPVII, 62. – Sml. GPVII, 360: “Ja, m. V. saaledes ønske vi jo, og kræve det med rette af vore Børn, saalænge vi sørge for, at de hverken fattes Mad eller Drikke eller Klæder, at de da skal gjøre med Glæde det Arbejde, vi ønske og de kan overkomme, uden at plage sig selv med unyttige Sorger for den Dag i Morgen, og dog er Ingen af os nær saa god ved sine Børn som den Himmelske Fader ved Sine”. Sml. også de samme paralleller i GPVVI, 270.

3. GPVI, 24.

Nød, at vi til daglig Brug gaae for strængt irette med os selv, men just derfor fristes vi i Trangens og Farens Stund til aldeles at henfalde til Mistvivl og Mismod og fristes daglig til at gaae meget for strængt i Rette med Næsten, fristes til at nedbøie hvor vi skulde opreise, straffe hvor vi skulde trøste, saare hvor vi skulde læge.⁴

Det helt centrale i kærligheden til næsten betyder ifølge en af Grundtvigs prædikener fra 1832, at vi ikke må:

undlade Noget, hvorved vi tør haabe at udrive Næstens Sjæl af Dødens Strube, at udfrie ... [dem, som er vores "Næste"] fra Mørkets Magt og overflytte dem i Guds Søns vor Herres Jesu Christi lyse og lykkelige Rige.⁵

Grundtvig afviste på den måde to opfattelser, der ifølge Grundtvig var fremherskende i samtiden. Den opfattelse af kærligheden til næsten, som vi finder i Grundtvigs tekster, afviser *dels*, at kærligheden blot skulle være en abstrakt valgmulighed, som uden videre står åben for alle mennesker,⁶ fordi alle mennesker er sideordnede individer med den samme form og udviklingsgrad, og *dels*, at en sådan kærlighed til næsten skal tage udgangspunkt i og skal opfylde, hvad det andet menneske – således som jeg kan se det hos det andet menneske – subjektivt skulle opfatte som sine egne nødvendige behov. Den sidste tanke, som Grundtvig altså kritiserede og afviste, går med andre ord ud på, at hvis jeg kan se og opfatte, at det andet menneske giver udtryk for bestemte og måske stærke behov eller ønsker om, at jeg skal handle på en bestemt måde over for ham eller hende, så skal jeg gøre, hvad jeg kan for at tilfredsstille sådanne ønsker og behov, og at en sådan handlemåde fra min side netop er at elske min næste.⁷

Grundtvig havde to tilsvarende centrale pointer i sine tanker om kærligheden til næsten: (1) Det er ikke uden videre muligt for ethvert menneske at udvise sand og ægte kærlighed til sin næste. En sådan kærlighed forudsætter, at der er foregået en form for gradvis åndelig eller moralsk modning og udvikling i det menneske, som skal elske

4. GP IX, 264: "7de Søndag efter Trinitatis 1836". GP anvendes her som en forkortelse for: Christian Thodberg (ed.), *N. F. S. Grundtvigs prædikener 1822-26 og 1832-39*, I-XII (København: Gads Forlag 1983-1986).

5. GP V, 304-305: "Tiende Trinitatis Søndag 1832".

6. At kærligheden til næsten skulle være en åben handlemulighed for alle mennesker, benægter Grundtvig for eksempel i sin prædiken "Fastelavns-Søndag 1848", i GP XI, 240: "1ste Søndag efter Trinitatis 1838". og i GP VIII, 247 og 248: "1ste Trinitatis Søndag 1835".

7. Det er denne form for falsk kærlighed til næsten, som Grundtvig i sine prædikener betegnede som en "Abekjærlighed". Jf. eksempler senere i denne artikel.

næsten. Det, som er reelt muligt for en fader eller en mester, er ikke – endnu – muligt for et barn eller en lærling, selv om meningen er, at det engang i fremtiden skal blive muligt. Grundtvig formulerede på den måde en slags metafysisk teori om det, som han kaldte det “uundværlige”, der indebærer en forskel mellem det nødvendige, det mulige og det reelt mulige. (2) En sand og ægte kærlighed til medmennesket kan ikke tage udgangspunkt i, at denne næste eventuelt har subjektive opfattelser af, hvad der er hans eller hendes egne behov, trang eller nød, eller tage udgangspunkt i, hvad det andet menneske tilfældigvis tænker er til hans gavn eller glæde.

Vantroens ånd er stærk i verdens børn, og “Djævelens ... egen Aande ... er mægtig i Vantroens Børn og driver dem til at trælle og at tale for sig”,⁸ som Grundtvig ikke sjældent udtrykte sig i sine prædikener. Næsten lever i en slags “falsk bevidsthed” eller med en ofte forekommende formulering i Grundtvigs prædikener: Næsten “veed ikke, hvad der tjener til hans Fred”.⁹ På samme måde som en forælder må optræde forstandigt og ansvarligt og handle ud fra sin position som en, der er større, bedre og klogere end barnet, må et kristent menneske handle ud fra et tilsvarende ansvar over for sin næste. Sand kærlighed skal på den måde – som Grundtvig siger – “fremelske” en “Dyd”, “Dygtighed”, “Evne” eller “Godhed” i medmennesket på samme måde, som det er hensigten med relationen mellem et barn og en fader eller mellem en discipel og en mester.

At elske sin næste er ifølge Grundtvig at “drage” næsten opad og sætte ham i stand til at handle på en ny og bedre måde – dvs. på en måde, som han måske ikke lige nu i situationen forstår er en bedre måde, men som han engang i fremtiden vil indse er en langt bedre måde.

Grundtvig beskriver den opdragelsesnatur, som finder sted i menigheden, hvor Kristus ifølge Grundtvigs prædikener optræder som en faderlig opdrager, ved det bibelske udtryk “Hans Aag er lifligt og Hans Byrde er let”, og Grundtvig anvender dette udtryk til en almen beskrivelse af den faderlige opdragelses væsen.¹⁰ At komme ind i en

8. *GP* XI, 126: “5te Helligtrekonger-Søndag 1838”. – Sml. det følgende udtryk, hvor Grundtvig udtrykkeligt taler om de mennesker, som er vores “Næste”: “den aandelige Dvale hvori de ere neddyssede af deres Sjæls og Saligheds bittre Fiende, som er mægtig i Vantroens Børn” (*GP* VII, 199: “Almindelig Bededag 1834”).

9. *GP* VI, 71, *GP* VVI, 283, *GP* VII, 328, *GP* VI, 452.

10. F.eks.: *GP* VI, 154, *GP* VVI, 286, *GP* VI, 208, *GP* VIII, 79, *GP* VV, 186. Det faderlige er en dominerende værdi i Grundtvigs prædikener, både når han taler om det kristelige, og når han alment taler om det menneskelige og den ideale samfundsform. Også under revolutionsårene i 1848 og 1849 fremhæver Grundtvig i sine prædikener stærkt betydningen af det faderlige. Eksempler på Grundtvigs

opdragelsesproces er ifølge Grundtvig ikke uden problemer. Opdragelsen indebærer, at der stilles krav og forventninger til det menneske, som skal opdrages, men denne byrde og dette åg er i en dybere forstand ifølge Grundtvigs tankegang om opdragelsen let at bære. Byrden, åget og kravene fører nemlig efterhånden frem til en bedre tilstand, en forbedring og forandring af det menneske, som gennemgår opdragelsesprocessen.

Begreber som "Opdragelse" og "opdrage" spiller en afgørende rolle i Grundtvigs prædikener. Alene i hans prædikener i 1840'erne optræder disse begreber og den tilhørende tankegang om opdragelsen langt over 100 steder¹¹. En af de mest centrale tanker i Grundtvigs prædikener er, at hvis mennesker skal nærme sig frelsen og himmeriget, skal de drages ud af "Verden" gennem en opdragelsesproces. Når et kristent menneske ser på sin næste, byder den kristne tanke om næstekærligheden – og ifølge Grundtvigs prædikener almindelig ansvarlighed og anstændighed – at det kristne menneske gør alt, hvad det kan gøre, for at denne næste kan blive draget ud af, opdraget og befriet fra verdens mørke.

I Grundtvigs prædikener finder man ikke nogen stor tro eller tillid til det "naturlige". Den opfattelse, som vi finder i Grundtvigs prædikener i 1830-, 1840- og 1850'erne af det "naturlige" menneske, adskiller sig markant fra den opfattelse og fortolkning af Grundtvig, som ofte er blevet fremført i Grundtvig-forskningen.¹² Det "naturlige" menneske er i Grundtvigs prædikener i høj grad lig med "Næsten". Det "naturlige" menneske er det menneske, som endnu ikke er blevet en sand kristen, og som endnu ikke er kommet ind i den nødvendige opdragelsesproces. Grundtvig beskriver i en prædiken "Fjor-

anvendelse af begrebet "Faderligheden" alene fra kirkeårene 1847-1848 og 1848-1849 er følgende prædikener: "Langfredag 1848", "Store Bededag 1848", "5te Søndag efter Paaske 1848", "4de Trinitatis Søndag 1848", "13de Trinitatis-Søndag 1848", "15de Trinitatis-Søndag 1848", "18de Trefoldigheds-Søndag 1848", "Onsdagen 6te Juni 1849", "1ste Søndag efter Trefoldighed 1849", "7de Søndag efter Trefoldighed 1849" og "16de Søndag efter Trefoldighed 1849".

11. Eksempler på Grundtvigs brug af "Opdragelse" og "opdrage" alene i perioden 1839-1849 er for eksempel: *GPV I*, 456, *GPV V*, 298, *GPV II*, 62, *GPV I*, 24, *GPV I*, 34, *GPV I*, 431, *GPV V*, 104, 106, *GPV V*, 132, *GPV II*, 122, *GPV II*, 80, *GPV VII*, 10, *GPV VI*, 8, 29, *GPV III*, 206, *GPV V*, 165, 210, 238, *GPV I*, 367, 368, 370, *GPV V*, 364, 365, *GPV III*, 397, *GPV VI*, 327, 386, *GPV I*, 154, "Onsdag 3die Decber 1845", "1ste Helligtrekonger-Søndag 1846", "2den Juledag 1847", "4de Sønd. e. Paaske 1848", "Trinitatis-Søndag 1849" og "10de Søndag efter Trefoldighed 1849".
12. F. eks.: Anja Stokholm, "Om forholdet mellem skabelse og syndefald hos Grundtvig og Luther", *Grundtvig Studier* 2003, 88-125, og Regner Birkelund, *Frihed til fælles bedste. En oppositionel stemme fra fortiden* (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2008).

tende Søndag eft. Trinitatis 1835” dette “naturlige” menneske – ifølge sammenhængen udtrykkeligt det samme som vores “Næste” – således:

Nu er det vist nok saa, at det gamle Menneske, hvor helligt og gudfrygtigt det end anstiller sig, kan dog aldrig fornægte sig selv, men gaaer bestandig irette med Gud, søgende sin egen Ære.

Grundtvig siger om det naturlige menneske, at det “ophøier sig selv, eller kalder Noget sit Eget, eller er misfornøjet ved Noget af Alt det Gud har gjort, Hans Førelser og Foranstaltninger”. Det naturlige menneske er ifølge Grundtvigs prædiken præget af “Kiødets Gierninger ligesaavel Had og Avind, Kiv og Trætte, Tvedragt og Partier, som Hoer og Mord, Fraadseri og Drukkenskab”.¹³

Kærligheden til næsten bør ifølge Grundtvig ikke bare være oplysende, kærligt givende eller ydende, men forandrende. I forholdet til sin næste er det kristne menneske således ifølge Grundtvig en slags opdrager, dvs. en op-drager. Næsterelationen er i Grundtvigs tekster en læringsproces. I denne læringsrelation lærer begge parter noget nyt og bedre. Begge parter udvikler og forandrer sig og erhverver sig en ny viden, dyd, dygtighed og godhed og en ny vilje, motivation og karakter. Det kristne menneske agerer eller bør agere over for medmennesket “som en Mand med sin Næste” på helt samme måde, som “Herren” optrådte over for Moses på bjerget, og på samme måde, som Jesus optrådte over for sine disciple, “som en Mand med sin Næste”.¹⁴

Men ifølge Grundtvigs tankegang er det ikke meningen med denne ulige relation, at den part, der vælger at udvise næstekærlighed, skal løbe rundt i verden og ophøje sig selv som større, bedre eller klogere end sin næste. Grundtvigs tanke er, at enhver næsterelation – enhver relation, hvor et menneske relaterer sig til en, som er hans næste – eller i al fald den typiske næsterelation rent faktisk er en sådan helt ulige relation. Denne ulige eller asymmetriske relation er på den måde fra Grundtvigs side ikke ment som et postulat eller ment som en nor-

13. De tre sidste citater fra: *GP VIII*, 313-314: “Fjortende Søndag eft. Trinitatis 1835”.

14. *GP VII*, 297. Udtrykket “som en Mand med sin Næste” er 1740-Bibelens oversættelse af 2. Mos 33,11. Udtrykket optræder et overvældende antal gange i Grundtvigs prædikener, og relationen Herren-Moses bruges i Grundtvigs prædikener som en *model* for det kristne menneskes forhold til sin næste: *GPV VII*, 293, *GPV III*, 34, *GPV III*, 142, *GPV I*, 392, *GPV III*, 229, *GPV VII*, 135, “Paaske-Mandag 1846”, “3die Søndag efter Paaske 1846” og “3die Helligtrekonger-Søndag 1847”.

mativ teori om, hvordan virkeligheden bør indrettes, men ment som en beskrivelse af den faktiske virkelighed. Grundtvigs tese er, at den virkelige verden – og det er den eneste verden, som ifølge Grundtvig gør en forskel – typisk eller næsten altid består af sådanne ulige relationer, og at sådanne ulige relationer i al fald typisk forekommer, når vi taler om eller tænker på kærligheden til næsten.

Den sande og den falske kærlighed til næsten

Grundtvig fremhævede i sine prædikener, at kærligheden til næsten let kan misforstås, og at tanken om næstekærligheden i samtiden ofte blev misforstået. Det kristne menneske kan komme til at tro, at det blot skal give næsten det, som han beder om. Over for næsten skal det kristne menneske ikke forfalde til “kiødelig Verdens-Kiærlighed” eller “Sødtalenhed eller LigeGYldighed ved det Onde”.¹⁵ En falsk opfattelse af kærligheden til næsten, som er præget af en sådan kødelig sødtalenhed over for næsten, er en stor “Fristelse” ifølge Grundtvigs prædikener, og allerede den historiske Jesus blev udsat for denne fristelse, men var klog og snedig nok til at undvige argumenterne fra de jødiske skriftkloge.¹⁶ Hvis vi blot giver næsten det, som han med sin falske bevidsthed beder om, gør vi ikke ifølge Grundtvigs prædikener næsten nogen stor tjeneste.

Den opfattelse af næsten og kærligheden til næsten, som ifølge Grundtvigs prædikener er populær hos de skriftkloge ude i verden, er falsk. Vi kan ifølge Grundtvig tage ved lære af den måde, som Jesus reagerede på, da han mødte denne falske opfattelse af næsten og næstekærligheden:

Herren svarer i Dagens Evangelium ganske besynderlig paa de to Spørgsmaal, den Skriftkloge gjør til Ham: hvad skal jeg gjøre at jeg kan arve det evige Liv? og hvem er min Næste? saa naar de Skriftkloge derefter vil lære os Saligheds Vei og Næstens Ret, da faae vi ikke andet at høre end det store Bud i Moselov og en skiæv Anvendelse af Talen om den barmhjertige Samaritan.¹⁷

15. *GP X*, 256: “4de Søndag efter Trinitatis 1837”. Denne prædiken er et skarpt opgør med samtidens opfattelse af kærligheden til næsten, som er en “Abekiærlighed, som Elis til sine ugudelige Sønner” (*GP X*, 256). Tanken om denne “Abekiærlighed”, som i følge Grundtvigs prædikener var vidt udbredt i samtiden, og som – i en slags naiv accepterende kærlighed til det jordiske – ignorerer forskellen på kristeligt og ukristeligt og godt og ondt, beskrives også i Grundtvigs prædiken “2den Søndag efter Trinitatis 1847”.

16. *GPV II*, 349.

17. *GPV II*, 349.

Hos de skriftkloge ude i verden finder vi kun en lovprisning af en falsk form for næstekærlighed, som ikke rummer noget moment af formaning, irettesættelse eller opdragelse af næsten.¹⁸ På den måde kan Grundtvig tale om “Kiærligheds-Budet, som Verden vel altid vil beskyldes os Christne for at ringeagte”.¹⁹ Jesus har ifølge Grundtvigs prædikener vist os et billede på den sande i modsætning til den falske kærlighed til “Næsten”.²⁰

I en prædiken fra 1835 giver Grundtvig et billede af forskellen på den sande og den falske form for næstekærlighed. Den sande kærlighed til næsten kan ifølge Grundtvig på overfladen synes at være hård og afvisende, men den drives af den nødvendige “Nidkiærhed” for “Næstens” gavn og nytte. Uden en sådan “Nidkiærhed” er kærligheden til næsten kun “Tant” og “Daarskab”.²¹ Som Grundtvig udtrykker det i denne prædiken: Ikke bare tanken om den kristne næstekærlighed, men også almindelig menneskelig anstændighed og ansvarlighed må drive det kristne menneske til at have en “Nidkiærhed” for næstens frelse. Hvis ikke denne næste forandres, forbedres eller opdrages, vil han gå fortabt:

Ja, mine Venner! medens Jesus vandrede omkring og prædikede for Folket, forkyndte Guds Godhed og Verdens Ondskab, formanede, advarede og straffede baade Venner og Fiender uden Persons Anseelse, da veed vi det syndes tit en haard Tale selv for hans Discipler, og da var der sikkert Mange af de Lovkyndige og Skriftkloge, der syndes at være Engle i Sagtmodighed ved Siden ad ham, men kun af den simple Grund, at deres Hjerte brændte ikke som hans af Nidkiærhed for Guds Huus af Kiærlighed til Næstens udødelige Sjæl og af Had til Guds og Menneskets, evig Sandheds og Saligheds Fiende med alle hans Gjerninger og alt hans Væsen, thi alle de Prædikanter, der halte til begge Sider og tage sig det let baade med deres egen og Næstens Sjæl og Salighed, de har godt ved at være sagtmodige i alle de Ting der ikke angaae dem selv men kun Gud og Sandhed.²²

18. *GPX*, 253-254: “4de Søndag efter Trinitatis 1837”.

19. *GPX*, 253.

20. “Pindse Søndag 1848”.

21. Denne “Nidkiærhed”, der også fastholder det skarpe skel mellem ret og uret og kristeligt og ukristeligt i kærligheden til næsten, er et hovedmoment i Grundtvigs prædikener. Sml. Grundtvigs tale om nidkærheden for eksempel i de følgende prædikener: *GPV* III, 312, *GPV* V, 40, *GPV* II, 61, *GPV* III, 261-262, *GPV* VII, 249, *GPV* III, 291, *GPV* I, 26, *GPV* I, 88, *GPV* V, 303, “Midfaste-Søndag 1846”, “2den Onsdag i Faste 1847”, “3die Advents-Søndag 1848” og “Store Bededag 1849”.

22. *GP* VIII, 156: “3die Søndag i Faste 1835”.

Kristus og den himmelske fader viser os mønsteret for den sande kærlighed til næsten

Over for næsten er det kristne menneske en, som er større, bedre og klogere. Men det kristne menneske er i sin kærlighed til næsten altid ifølge Grundtvig udsat for en fristelse idet Grundtvig tænker på den fristelse at lade næsten sejle i sin egen sø og lade “de Blinde selv see til, hvordan de slap ud af” deres nød, uvidenhed, blindhed og afmægtighed.²³ Når det kristne menneske søger at elske sin næste, møder han desuden i reglen kun modvilje og modstand hos det menneske, som han forsøger at elske. I den situation skal det kristne menneske tage ved lære af det mønster, som han kan se hos Kristus, som også i sin kærlighed til menneskene blev mødt med uvilje, modvilje, vrede og modstand. Grundtvig beskriver denne situation i en prædiken fra 1836 på følgende måde:

Ja, mine Venner! saaledes er vi af Naturen: dorse til at gjøre det Gode, vi kan (...) saa hvormegen Lyst vi [i fortiden] end i vor Blindhed kan have havt til at oplyse og veilede Andre, saa taber den sig dog netop i samme Grad, som vore Øine [nu] virkelig oplades og oplyses, vi tav da helst med hvad vi veed og lod de Blinde selv see til, hvordan de slap ud af det, dersom ikke Aanden drev os til at lade Lyset skinne og straffede os for vor Mangel paa Menneske-Kiærlighed og paa brændende Lyst til (...) at ligne Ham, den barmhjertige Fader (...) Denne Ulyst og Trevenhed hos de virkelig Oplyste til at lade deres Lys skinne, der stikker saa besynderlig af imod de Blindes Iver for Næstens Oplysning, kan vi (...) see, er en almindelig Natur-Feil hos os syndige Mennesker.²⁴

Det ovenfor anførte citat er også interessant derved, at det viser, at Grundtvig ved begrebet “Menneske-Kiærlighed” forstod det *samme* som ved sit begreb om kærligheden til næsten, og at begge begreber er defineret ved et stærkt faderligt eller paternalistisk element.

Hvis jeg – i en misforstået solidaritet med min næste – gør mig selv lige med dette medmenneske, og hvis jeg handler ud fra den tanke, at min næste og jeg uden videre er lige oplyste eller har de samme ressourcer, handler jeg ifølge Grundtvigs prædikener helt *upassende*, og jeg realiserer ikke på den måde nogen ægte kærlighed til min næste.²⁵

23. GP IX, 251. Den samme tanke udtrykkes i den samme prædiken af Grundtvig således: “Under disse Omstændigheder er det da intet Under, vi fristes til at gjøre en slem Anvendelse af Herrens Ord: lad dem fare! Blinde ere Blindes Veiledere, som om det var Meningen, at rigtig oplyste Folk aldrig skulde plage sig selv med de Blinde” (GP IX, 252: “4de Søndag efter Trinitatis 1836”).

24. GP IX, 251: “4de Søndag efter Trinitatis 1836”.

I kærligheden til næsten skal det kristne menneske ifølge Grundtvig være "barmhjertig" og netop "barmhjertig" på præcist den samme måde, som den himmelske fader er barmhjertig imod sine børn på jorden. En sådan kærlighed og barmhjertighed betyder, at det kristne menneske alvorligt må bekymre sig om næstens ve og vel og derfor formane, advare, vejlede og irettesætte denne næste, når næsten tydeligt nok er på vildspor og går imod fortabelsen. Det kristne menneske skal på den måde lige som den himmelske fader og lige som Kristus optræde med en faderlig ansvarlighed over for sin næste.²⁶

Over for vores kærlighed reagerer næsten ofte med modvilje og modstand

En af Grundtvigs centrale pointer var, at når det kristne menneske vælger at udvise ægte kærlighed over for sin næste, vil denne næste erfaringsmæssigt i mange tilfælde reagere med modvilje, vrede eller modstand. Når næsten bliver mødt med en sand, selvopofrende og forstandig kærlighed, vil det andet menneske ofte ifølge Grundtvig søge at undvige, eller han eller hun falder ned i en slags benægtelse, "Selv-Klogskab" eller "Selvraadighed".

Når en ansvarlig og fuldvoksen fader vil opdrage sit barn, og når et menneske vil elske sin næste, støder de således ifølge Grundtvig logisk nok på en modvilje og en modstand hos den anden part, nemlig "Selvklogskabens og Storagtighedens Fristelser".²⁷ Men det eneste, som ifølge Grundtvigs prædikener kan gavne næsten for alvor, er, at han drages ud af mørket og syndens verden, og det er netop formålet og meningen med kærligheden til næsten.²⁸

Det faderlige og næstekærligheden

En sand fader fornægter og ofrer sig selv som en martyr og giver sit liv for dem, som er i hans varetægt. Når det kristne menneske skal el-

25. Grundtvig taler på den måde om, at vi kan elske vores næste på en falsk måde, som kun overfladisk ser ud til at gavne næsten (*GP X*, 288, 289).

26. *GP X*, 255: "4de Søndag efter Trinitatis 1837". Denne definition af kærligheden til næsten som en form for opdragende "Barmhjertighed" efter det mønster, som vi kan se hos den himmelske fader, spiller en dominerende rolle i Grundtvigs prædikener: *GPVVI*, 234-235, *GPVII*, 272, *GPVVII*, 253, *GPVIII*, 268, *GPV III*, 270, 272, *GPV II*, 278, "4de Trinitatis Søndag 1848" og "4de Søndag efter Trefoldighed 1849".

27. "1ste Helligtrekonger-Søndag 1846".

28. *GPV V*, 8.

ske sin næste som en slags fader for næsten, skal det kristne menneske på samme måde forholde sig selvopofrende og selvfornegetende og udvise selvkontrol. Det kristne menneske må ikke lade sine følelser eller sin "Hidsighed" få overtaget, og selv om næsten viser modvilje eller modstand imod denne næstekærlighed, skal det kristne menneske ifølge Grundtvig optræde mandigt, faderligt og disciplineret:

Det er nemlig Grunden, mine Venner! hvorfor det falder de virkelig Oplyste saa tungt, flittig og vedholdende at arbejde paa Næstens Veiledning og Oplysning, langt tungere endnu i de aandelige og himmelske end i de verdslige og jordiske Ting. Vi maae nemlig overvinde baade vor Egenkiærlighed og vor Hidsighed, før vi kan gjøre det, altsaa ret egenlig fornægte og beherske os selv, hvortil Salomon med Rette siger, der hører meer end til at indtage Fæstninger.²⁹

En sand fader er i Grundtvigs prædikener ikke tænkt som nogen "Despot" eller "Tyran".³⁰ Den faderlige opdragelse er bestemt ved "Tugt" og "Optugtelse",³¹ men denne opdragelse skal og bør ske på en "læmpelig", rolig, tålmodig, gradvis og naturlig måde. En opdragelse ved magt, pres eller tvang er ifølge Grundtvigs prædikener helt unyttig og bevirker kun det modsatte af det, som er tilsigtet med opdragelsen.³² Den, som er en opdrager, skal "læmpe" sig efter den "Dunkelhed", som endnu findes, og som i lang tid vil findes hos den part, som skal opdrages.³³ En opdrager skal ifølge Grundtvigs prædikener ikke dømme eller fordømme, men udvikle, give nye muligheder, give en ny "Aand", en ny "Kraft" og en ny "Lyst" til ham, som skal opdrages, uanset om det drejer sig om en faders barn eller om et menneskes næste.

At elske sin næste er at forbedre hans eller hendes reelle leve- og handlemuligheder og med stor faderlig tålmodighed at hjælpe med til, at han får en ny lyst, vilje og kraft.³⁴ Hvis opdragelsen skal lykkes, må opdrageren kræve en vis "Barnlighed" hos ham, som skal opdrages, men "ikke for at bedrage eller undertrykke, men for at opelske og opdrage ... til Alt, hvad der er Godt og Gavnligt".³⁵ Den sande opdragelse "knuser ikke men forbinder det knækkede Rør, udslukker ikke men oppuster den rygende Tande".³⁶ I Grundtvigs prædikener

29. GP IX, 252: "4de Søndag efter Trinitatis 1836".

30. GP VI, 228: "Anden Pindse-Dag 1833".

31. GPVI, 34.

32. GPV II, 62.

33. "1ste Helligtrekonger-Søndag 1846".

34. GPV V, 165 og GP VIII, 318.

35. GPV V, 210.

36. GPV V, 238.

er opdragelsen forbundet med det andet menneskes "Vext". Opdragelsen er det, "som gjør os ... dygtige til al god Gierning".³⁷ I disse prædikener er der en nøje sammenhæng mellem "Opdragelse", "Oplysning", "Oplivelse", "Opbyggelse" og "ret Forstand".³⁸ Opdragelsen skal og kan kun ske efter en "Saliggjørelsens Orden", og opdragelsens mål – det gode menneske – opnås, når det er reelt muligt, nemlig "i Tidens Fylde".³⁹

En vækst og udvikling kan ikke forceres eller presses frem. Det gælder også i det kristne menneskes forhold til næsten. Det kristne menneske skal på den måde forholde sig på en bestemt pædagogisk måde over for sin næste. At opdrage hænger i Grundtvigs prædikener sammen med at "luttre" – "ligesom Sølv bliver luttret" – og en sådan luttning og renselse kan kun med held gennemføres efter en "naturlig" orden og rækkefølge.⁴⁰

For at opdragelsen kan lykkes, må den part, som skal opdrages, forholde sig på en bestemt positiv måde til den part, som er den opdragende agent. Den part, som skal opdrages, skal og bør ifølge Grundtvigs prædikener reagere på en naturlig og passende måde og antage en velvillig og anerkendende indstilling til den agent, som er den opdragende part, og altså ikke reagere med oprørskhed, modstand, indbildskhed, selvklogskab eller selvrådighed.⁴¹

I en prædiken fra 1838 taler Grundtvig på den måde om, hvad der sker, når det kristne menneske søger at elske sin næste. I den situation vil næsten måske reagere med benægtelse, modvilje og modstand, men Grundtvig fortsætter beskrivelsen af situationen på denne måde:

Da skal vor første Tanke altid være: det er værst for dem selv, thi kun da tage vi Oplysnings-Sagen fra den rette Side, saa vi for Næstens egen Skyld stræbe med Sagtmodighed at rette Feilen men kives ikke med ham, hvad kun gjør Ondt værre.⁴²

I Grundtvigs prædikener er der en tæt forbindelse mellem en række begreber som at "opdrage", "oplyse", "oplive", "kalde", "optugte" og "styrke".⁴³ Grundtvig anvender disse begreber både om Jesu forhold til sine disciple, om Kristi og Helligåndens forhold til menigheden,

37. *GPVI*, 368.

38. *GPVI*, 370.

39. *GPVV*, 29.

40. *GPVV*, 8.

41. *GPVII*, 122 og "1ste Helligtrekonger-Søndag 1846".

42. *GPXI*, 114: "2den Helligtrekonger-Søndag 1838".

43. *GPVIII*, 206, *GPVV*, 364, 365.

om en faders forhold til sit barn, om en mesters forhold til hans discipel og om det kristne menneskes forhold til sin næste.⁴⁴

Grundtvig beskriver i sine prædikener opdragelsens forandrende proces med udtrykket: "Dette er Veien paa det Jævne, som fører til Huset i det Høie".⁴⁵ Det, som sker i denne forandrende proces, er ifølge Grundtvigs prædikener hemmelighedsfuldt – en stor "Hemmelighed" – gådefuldt og dybest set ubegribeligt. Grundtvig bruger i sine prædikener begreberne "hemmelig" og "Hemmelighed" om de forandringer, der er en følge af en opdragelse. Vi skal ifølge Grundtvigs prædikener ikke – som det er vanen hos filosoferne og de "Verdslig-Viise" – spilde tiden med at "udgrunde", hvorledes sådanne ændringer af menneskers natur, dyd og karakter overhovedet er mulige.⁴⁶

Grundtvig og begreberne "Medmenneske" og "Med-Menneske"

I Grundtvig-forskningen er det blevet hævdet, at begreberne "medmenneske" og "menneskekærlighed" er de centrale begreber hos Grundtvig.⁴⁷ I nærværende undersøgelse er det tilsvarende blevet undersøgt, hvilken rolle begreber som "Medmenneske" eller "Med-Menneske" spiller i Grundtvigs prædikener. Resultatet af denne undersøgelse er, at disse begreber forekommer sjældent i Grundtvigs prædikener og langt sjældnere end begrebet "Næste",⁴⁸ og at Grundtvig bruger begreberne "Medmenneske" og "Med-Menneske" på *samme* måde, som han bruger ordet "Næste".

De agenter, som i Grundtvigs prædikener betegnes som vore "Medmennesker", er mennesker, som lever ude i verden, som ikke

44. GPVI, 438.

45. GPV III, 397.

46. GPV III, 397, GPVI, 431. Ordet "Hemmelighed" optræder mere end 600 gange i Grundtvigs prædikener i perioden 1839-1849. Andre eksempler er: GPV II, 311, 317, 294, GPV VII, 284, 288.

47. F. eks. Birkelund 2008, Stockholm 2003 og Kaj Thaning, *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv*. I, II og III (København: Grundtvig-Selskabet 1963).

48. Til eksempel kan det nævnes, at i kirkeårene 1847-1848 og 1848-1849 optræder ordet "Med-Menneske" i *ingen* af Grundtvigs prædikener. Begrebet "Medmenneske" optræder i fem prædikener. Til sammenligning kan anføres, at Grundtvig i løbet af disse to kirkeår holdt i alt 150 prædikener. I kirkeårene fra 1854 til 1856 holder Grundtvig i alt 120 prædikener, men begreberne "Med-Menneske" og "Medmenneske" forekommer hver især kun en eneste gang. Disse begreber anvendes uhyre sjældent i Grundtvigs prædikener, og det politiske systemskifte i 1848 får øjensynligt ikke Grundtvig til at ændre sprogbrug.

har nogen godhed eller kærlighed, som forfølger de sande kristne, som er mere ufri og svagere og mindre vidende, og som skal oplyses og opdrages, så de kan komme ud af verdens synd og mørke.⁴⁹ Mængdens adfærd over for “den hellige Stephanus” og Jerusalems adfærd over for Jesus i dagene før hans korsfæstelse viser os i følge Grundtvigs prædikener et billede af, hvem og hvad dette “Medmenneske” er. Det kristne menneske skal ikke – selv om der i følge Grundtvigs prædikener kunne være grunde nok til det⁵⁰ – dømme disse medmennesker, men på en forstandig, faderlig og lempelig måde søge at formane, advare, vejlede og undervise og drage dem ind i saliggørelsens orden. Det nytter ikke at anvende magt eller tvang over for “Medmennesket”, for på den måde kan dette “Medmenneske” ikke forandres eller forbedres. I vores kærlighed til medmennesket skal vi vise “Barmhjertighed” og “Skaansomhed”.⁵¹ Vi skal elske vore “Medmennesker”, selv om vi ifølge Grundtvigs prædikener godt ved, at de vil “misbruge” vores kærlighed.⁵²

Grundtvig-forskningen

I Grundtvig-forskningen i og uden for Danmark er der især blevet fremført tre opfattelser af Grundtvigs forhold til og tanker om næstekærligheden:

Det *første* synspunkt er, at Grundtvig ikke havde nogen ægte forståelse af vigtigheden af den kristne tanke om næstekærligheden. Dette synspunkt blev i sin tid stærkt ført frem af den danske kirkehistoriker Hal Koch (1904-1963).⁵³

49. *GP VIII*, 318: “3die Søndag i Faste 1835”.

50. *GP IX*, 314-315: “Syttende Søndag eft. Trinitatis 1836”.

51. *GP X*, 253-254: “4de Søndag efter Trinitatis 1837”.

52. Eksempler på Grundtvigs brug af “Medmenneske” og “Med-Menneske” er: *GP XI*, 98, *GP VII*, 204, *GP IX*, 301, *GP X*, 164, 165, *GP X*, 285, 287, 288, 289, *GPVI*, 438, *GPVII*, 235, 236, *GPVI*, 407, *GPVII*, 277, *GPVI*, 62, *GPVI*, 438, *GPVI*, 335, *GPVIV*, 231, 232, 233.

53. Sammenlign: Christian Thodberg i *GPVIII*, 264: Grundtvig gav i sine prædikener ikke “kærligheden til næsten den vægt, som den faktisk har i evangelierne”, og Grundtvigs prædikener vidner også ifølge Thodberg tydeligt om, at Grundtvig selv var klar over, at han ikke tillagde næsten og næstekærligheden den vægt, som disse størrelser burde have i en kristelig forkyndelse. En tilsvarende fortolkning findes i Tord Ehnevid, “Vad sanning är, får tidan visa’. Grundtvigs sanningsetik”, *Grundtvig Studier* (1998), 260-261. Hal Kochs kritik blev diskuteret og afvist i Henning Høirup, *Fra døden til livet. Grundtvigs tanker om liv og død* (København: Grundtvig-Selskabet 1983).

Det *andet* synspunkt er, at tanken om næstekærligheden hos Grundtvig bliver naturaliseret. Kærligheden til næsten bliver hos Grundtvig til en naturbestemt kærlighed til ægtefælle, familie eller venner, altså til dem, som et menneske er knyttet til med naturlige bånd. Denne fortolkning af Grundtvigs tanke om næstekærligheden er siden 1960'erne blevet hævdet af et stort antal forskere, som også har fortolket Grundtvigs tanker om næstekærligheden ind i en form for skabelsteologi.⁵⁴

Det *tredje* synspunkt, som ofte er blevet fremført i Grundtvig-forskningen, er, at kærligheden til næsten hos Grundtvig bliver til kærligheden til vore fædrelandske brødre.⁵⁵

Disse tre fortolkninger af Grundtvigs tanke om næstekærligheden synes imidlertid ikke at være i overensstemmelse med Grundtvigs egne tekster – i al fald ikke hvad angår hans prædikener.⁵⁶

På baggrund af denne forskning er det naturligt at spørge, om der i Grundtvigs prædikener 1832-1849 og 1854-1856 er eksempler på, at han definerer begrebet "Næste" enten som landsmænd og folkefrænder eller som venner, ægtefælle, familie eller børn. Svaret er, at der i alle disse mere end 1400 prædikener kun findes meget få eksempler på, at Grundtvig bestemmer næsten og næstekærligheden på denne måde. Helt konkret er der i forbindelse med nærværende undersøgelse kun fundet to eksempler ud af dette overvældende antal prædikener på, at begrebet "Næste" kædes sammen med fædrelandske brødre eller landsmænd.

Det ene af disse to eksempler lyder sådan:

Om derfor Danmark end ikke var vort eget jordiske Fæderneland, hvortil alle Blodets Baand, al Mindets Sødhed og alle menneskelige Tilbøieligheder besynderlig knyttede os som vor nærmeste Næste, saa maatte og vilde vi dog, som ægte, levende og oplyste Christne, naar vi blot kiendte Danmark, tage inderlig Deel i dets Vee og Vel.⁵⁷

54. Thaning 1963, Stokholm 2003, Birkelund 2008, Synnøve Sakura Heggem, *Kjærlighetens makt, maskerade og mosaikk. En lesning af N. F. S. Grundtvigs Sang-Værk til den Danske Kirke (1837)*, (Oslo: Unipub 2005) og Uffe Jonas, "Kvinde-Evangeliet: Om Grundtvigs mandebilleder og kvindesyner", *Grundtvig Studier* (2007), 168-193.

55. Thaning 1963, Birkelund 2008.

56. Det kan også anføres, at ordet "Ægteskab" i årene fra 1839 til 1849 kun forekommer i 10 prædikener ud af i alt over 800 prædikener af Grundtvig i denne periode.

57. "Marie Bebudelses-Dag 1848".

Denne prædiken blev holdt i den nationale rus – “ånden fra 48” – i marts 1848, men selv denne prædiken har ikke en uforbeholden definition af næsten som dem, der er “Danske”. Pointen i denne prædiken er tværtom, at netop *alle* gode kristne – uanset om de er franske, tyske, spanske eller engelske – bør støtte eller sympatisere med den danske sag og Danmark, og Grundtvigs argument for denne påstand er i hans prædiken, at Danmark er en repræsentant for det traditionelle, sunde og gode faderlige samfund, som nu i 1848 – lige som tidligere i 1830’erne og 1840’erne – er blevet angrebet af de liberale revolutionære kræfter.

Det andet eksempel stammer ligeledes fra revolutionsåret 1848 og lyder som følger:

Ja m. V. vi veed det vel alle, der er en Dag i denne uge, som aabenbar er skikket til at vække vor Bekymring, og det i høiere Grad, jo alvorligere vi er, og jo mere vore nærmeste Medmenneskers, vore Bymænds og vore Landsmænds, vor Næstes Vel ligger os paa Hjerte, thi hvem af os veed det ikke, at paa *Torsdag* skal det være *Valgdag* for hele Danmarks Rige, da skal de Mænd udvælges her og allevegne, med hvem Kongen vil raadføre sig om alt hvad der angaaer hele Rigets, hele Folkets Vee og Vel, og hvad de fleste Stemmer raade til, det vil rimeligviis skee, enten det saa er godt eller ondt, til Gavn eller til Skade, enten for det indvortes eller det udvortes Menneske, enten det angaaer vor timelige Velfærds eller vor evige Saligheds Sag!⁵⁸

Denne prædiken blev holdt umiddelbart før valget til den grundlovgivende forsamling den 5. oktober 1848, hvor Grundtvig var opstillet, og han indrømmer selv i denne prædiken, at han er så forvirret og ophidset på grund af situationen, at han har opgivet at samle sig om sin prædiken! Det er i forhold til Grundtvig-forskningen bemærkelsesværdigt, at disse to formuleringer er de eneste i alle Grundtvigs prædikener i hele perioden 1832-1849 og 1854-1856, som på nogen måde sammenkæder begreberne “Næste” eller “Medmenneske” med det særligt danske, nationale eller fædrelandske.

I alle Grundtvigs prædikener i hele perioden fra 1832 til 1849 er der ikke fundet et eneste eksempel på, at Grundtvig sammenkæder begrebet “Næste” med de nærmeste i betydningen familien, vennerne eller ægtefællen. Begreber som “Ægteemand”, “Ægtehustru” eller “Hustru” er i det hele taget sjældne i Grundtvigs prædikener. Kvinder nævnes typisk i disse prædikener med det faste udtryk “Kvinder

58. “15de Trinitatis-Søndag 1848”.

og Børn”.⁵⁹ I én eneste prædiken formulerer Grundtvig en højstemt hyldest til det kristelige ægteskab, nærmere bestemt i hans prædiken på den 2. søndag efter trinitatis 1844.⁶⁰ Men i denne prædiken forekommer ordet “Næste” slet ikke, og denne prædiken handler ikke om – og sammenkæder heller ikke – den ægteskabelige kærlighed med begreberne næste eller næstekærlighed.

Konklusion

Ovenstående undersøgelse har vist, at Grundtvig tillagde kærligheden til næsten en afgørende vægt og vigtighed, og at begrebet “Næste” forekommer forholdsvis hyppigt i hans prædikener.⁶¹ Men det mest karakteristiske ved Grundtvigs prædikener er måske følgende: Grundtvig definerer og forstår næstekærligheden og hele relationen mellem et menneske og hans eller hendes næste på en anden måde, end de fleste nutidige mennesker antageligt gør. Grundtvig tænkte med andre ord ud fra andre kognitive skemaer.

Den mest typiske relation mellem to mennesker, som møder hinanden i den virkelige verden, er ifølge Grundtvig en ulige, asymmetrisk eller hierarkisk relation. Når to mennesker mødes, er den ene oftest større, klogere eller bedre. Når jeg møder det andet menneske, og hvis det menneske i situationen er eller bliver min næste, sidder jeg derfor ifølge Grundtvig med et særligt ansvar. At elske sin næste er at forsøge at drage ham ud af synden, uvidenheden, svagheden og afmægtigheden, være medvirkende til, at nye evner, ressourcer, en ny vilje og en ny motivation og karakter kan udvikles i næsten. For

59. *GPVI*, 527, “3die Søndag efter Paaske 1848”, “Nyaarsdag 1848”, “4de Trinitatis-Søndag 1848”, *GP IX*, 143, *GP XI*, 122, *GP XII*, 107, *GP XI*, 236, *GP VI*, 270. Pointen i disse eksempler fra Grundtvigs prædikener er, at børn, men altså også kvinder ikke – endnu – er i stand til at løfte den kristeligt set helt nødvendige martyr-, kriger- og helte-opgave, som kan løftes af den “fuldvoxne” mand.

60. *GPVI*, 222-227.

61. Som et konkret eksempel kan anføres de følgende 18 prædikener der alle er fra Grundtvigs virke i Vartov i kalenderåret 1848. I skarp parentes er det efter hver prædiken angivet, hvor mange gange Grundtvig i den pågældende prædiken kommenterer de to størrelser “Næsten” eller kærligheden til “Næsten”: “Fastelavns-Søndag 1848” [1 gang], “Marie Bebudelses-Dag 1848” [1], “Langfredag 1848” [2], “4die Sønd. e. Paaske 1848” [2], “Pindse-Søndag 1848” [2], “Trinitatis Søndag 1848” [2], “1ste Søndag efter Trinitatis 1848” [1], “Onsdagen 5te Juli 1848” [4], “3die Søndag efter Trinitatis 1848” [1], “6te Trinitatis-Søndag 1848” [1], “8de Søndag efter Trinitatis 1848” [1], “10de Trinitatis Søndag 1848” [1], “11te Trinitatis-Søndag 1848” [3], “12te Trinitatis-Søndag 1848” [2], “13de Trinitatis-Søndag 1848” [4], “14de Trinitatis-Søndag 1848” [1], “15de Trinitatis-Søndag 1848” [1], “Onsdagen 6te Decbr 1848” [2].

Grundtvig er det helt afgørende, at en kærlighed til næsten skal tjene et formål. Målet med sådanne kærlighedens gerninger er, at det andet menneske bliver dygtigere og i den betydning mere dueligt og dydigt. Det er det eneste, der gør en virkelig forskel for ham eller hende, som lige nu er eller er blevet min næste.